

“UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI QO‘YISHDA FILOLOGIK TADQIQOTLARNING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami

BUXORO ADABIY MUHITI VAKILLARINING TARJIMALARI TARIXIDAN LAVHALAR

Amonkeldi Axmatov,

T.f.f.d., dotsent Buxoro davlat universiteti

amon.axmatov@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbek adabiyotining yetakchi tarmog‘i bo‘lmish Buxoro adabiy muhitining XX asrdagi faoliyati va adabiy aloqalari o‘rganiladi. Maqolada asosan Buxoro adabiy muhitining Ozarbayjon adabiy muhiti bilan aloqalari o‘rganiladi. Shuningdek, ozar adiblarining asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qilgan tarjimonlar va she‘rlaridan misollar keltiriladi.

Kalit so‘zlar. O‘zbek adabiyoti, ozar adabiyoti, Buxoro adabiy muhiti, adabiy tarjima, nazm, nasr, Anor, Ismoil Shixli, Kamola Agayeva, Akram Ayliyeli, Ahad Muxtor, Amonkeldi Axmatov, Toshpo‘lat Ahmad, G‘ayrat Murodov, Sulaymon Shodiyev.

Annotatsiya. V dannoy statye issleduyutsya deyatelnost i literaturnye svyazi literaturnoy sredy Buxary, kotoraya yavlyayetsya veduyey otraslyu uzbekskoy literatury, v XX veke. V statye glavnyim obrazom issleduyutsya otnosheniya mejdu literaturnoy sredoy Buxary i literaturnoy sredoy Azerbaydjana. Takje privedeny primery stixov i perevodchikov, perevedshix proizvedeniya uzbekskix pisateley na uzbekskiy yazyk.

Klyuchevye slova. Uzbekskaya literatura, uzbekskaya literatura, literaturnaya sreda Buxary, xudojestvennyy perevod, poeziya, proza, Anor, Ismail Shixly, Kamola Agayeva, Akram Ayliyeli, Axad Muxtar, Amonkeldi Axmatov, Tashpolat Ahmad, Gayrat Murodov, Sulaymon Shodiyev.

Annotation. In this article, the activities and literary relations of Bukhara literary environment, which is the leading branch of Uzbek literature, in the 20th century are studied. The article mainly studies the relations between the literary environment of Bukhara and the literary environment of Azerbaijan. Also, examples of poems and translators who translated the works of Uzbek writers into Uzbek are given.

Key words. Uzbek literature, Uzbek literature, literary environment of Bukhara, literary translation, poetry, prose, Anor, Ismail Shikhli, Kamola Agayeva, Akram Ayliyeli, Ahad Mukhtar, Amonkeldi Akhmatov, Tashpolat Ahmad, Ghairat Murodov, Sulaymon Shodiyev.

Kirish (Introduction) O‘zbek adabiy aloqalari tarixida Buxoro adabiy muhitining ham o‘ziga xos o‘rni bor. Ko‘p asrli dabiyl harakatchilik tarixida Buxoroda alohida xususiyatlari shakllangan adabiy aloqalar shakllangan. Shuningdek adabiy aloqalar jarayonida tarjima masalasiga ham muhim element sifatida qaralgan. O‘zbek va ozar xalqlarining iste‘dodli vakillari o‘rtasida bugungi kunda ham ijodiy aloqalar davom etmoqda.

Asosiy qism (Main part). O‘zbek mumtoz adabiyotining eng yirik vakili Alisher Navoiy Nizomiy Ganjaviy ustoz sifatida ko‘rgan bo‘lsa, ozar shoiri Fuzuliy Alisher Navoiyni o‘ziga ustoz deb atagan. G‘afur G‘ulom aytganidek bu ikki qardosh xalq “biri biriga ustoz, biri-biriga shogird”. Ozarbayjon adiblari o‘zbek xalqining qahramonona hayotini va boy ma‘naviy dunyosini badiiy ifodalash borasida ham

“UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI QO‘YISHDA FILOLOGIK TADQIQOTLARNING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami

samarali mehnat qilganlar. Marvarid Dilbozning “O‘zbek qiziga”, Sulaymon Rustamning “O‘zbek qardoshim” asarlarida Nabi haziriyning ko‘plab she‘rlarida o‘zbek xalqining hayoti va tarixiy merosi badiiy talqinda tasvirlangan.

Ozərbayjonning tanqili shoiri Sulaymon Rustam, Nabi Haziriy, Hadil Rizolar O‘zbekiston mavzusida she‘rlar bitganlar. Jumladan Sulaymon Rustamning “O‘zbek qardosh” she‘rida xalqlar do‘stligi va birdamligi g‘oyasi ifodalangan. O‘n ikki misradan iborat usgbu she‘r o‘zbek yuqori salohiyat bilan yozilgan. Yana bir iste‘dodli shoir Nabi Haziriyning “Xush kelding, qardoshim” she‘ri ham do‘stlik mavzusiga bag‘ishlangan. Ushbu she‘r o‘zbek adabiyoti va san‘ati vakillarini ozar tuprog‘ida qarshilash vaqtida yozilgan.

Xush kelding, qardoshim, ona tuproqqa

Yam-yashil tovlanar tog‘lar yag‘rini,

Mehribon do‘stlarim, sizni quchmoqqa

Ochdi Ozarbayjon issiq bag‘rini.

Xalil Rizoning “Boku –Toshkent” she‘ri o‘zining jo‘shqin tuyg‘ularga boyligi, yuksak poetikasi bilan kishi diqatini tortadi.

Respublikalarda har yili qaysidir bir davlat bilan alaoqlarga bag‘ishlangan tadbirlar o‘takazilib kelingan. Yoinki mashhur adiblarning turli respublikalarda yubileylari o‘tkazilishi odat tusiga aylantirilgan. Shunday an‘analardan biri 1980-yilda O‘zbekiston SSRda Ozarbayjon kunlarining o‘tkazilishi bo‘lgan.

Respublikada tashkil qilingan Ozarbayjon SSR adabiyoti va san‘ati kunlari Buxoro viloyatida ham qizg‘in nishonlangan. 1980-yil 6-iyun Anor, Ismoil Shixli, Kamola Agayeva, Akram Ayliyeli, Ahad Muxtor singari taniqli ozar adiblari viloyatga tashrif buyurgan [2,110]. Ko‘plab uchrashuvlarda ishtirok qilgan adiblar yangi asarlari bilan o‘zbek kitobxonlarini tanishtirganlar. Delegatsiya tarkibida kelgan Ozarbayjon san‘atkorlari Buxoro aholisi e‘tiboriga o‘z san‘atlarini namoyish qilganlar.

Toshpo‘lat Ahmad adabiy faoliyatini o‘rganar ekanmiz, jamiyatning har bir nuqtasida, adabiyotning har janrida shoir ijodining izlarini ko‘ramiz bor. Buxoro adabiy muhiti tarixida tarjima borasida ham samarali mehnat qilib ozar, rus, belorus, bolgar singari turli millatga mansub adiblar ijodidan namunalarni o‘zbek tiliga o‘giran. Jumladan: Adabiy taxallusi Anor nomli Ozarbayjon yozuvchisining “Bir stakan suv” hikoyasini [3,87] o‘zbek tiliga o‘giran. Shuningdek, Ozarbayjonlik Ahad Muxtor, Aliog‘a Kirchayli[5,179-192] she‘rlarini o‘zbek tiliga o‘giran.

Bir qator Ozarbayjon adiblarining ijodiy ishlari o‘zbek tiliga tarjima qilina boshlanib, Baxshulla Rajab Nabi Haziriyning “To‘rtliklarini” tarjima qilgan bir

“UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI QO‘YISHDA FILOLOGIK TADQIQOTLARNING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami

vaqtda, Samandar Vohidov Rasul Rizoning “Bolalar” she’rini o‘zbek tiliga o‘giradi. Tojik xalq shoiri Loyiq She’rali she’rlari va yoqut xalq shoiri David Qug‘ultinovning “G‘aroyib qush” kitoblarini o‘zbekchaga o‘girib, nashr ettirganidan so‘ng kattaroq bir ishga qo‘l urish havasi paydo bo‘ldi. Keyingi o‘n asr davomida Buxoromizda yashab o‘tgan forsiyzabon shoirlarni bugungi avlodlarga tanishtirish, ularning ruhlarini shod etishni ixtiyor qildim” deya eslaydi adib [4,450]. Shu tariqa, Abu Abdulloh Ro‘dakiydan to Sadriddin Ayniygacha kechgan o‘n asrlik Buxoro adabiy harakatchiligining 30 namoyandasi asarlaridan sara namunalarni o‘zbekchaga o‘girdi va “Buxoriylar bo‘stoni” nomida tartib berdi. To‘plam 1996-yilda “Buxoro” nashriyotida, 1998-yilda birmuncha to‘ldirilgan holda Toshkentda – “Yozuvchi” nashriyotida chop etildi. Mustaqillik yillarida mumtoz adabiyot bilan shug‘ullanganib, Navoiyning 50 ta g‘azaliga (jami 62 ta) muxammas bog‘ladi.

Nabi Haziriyning Baxshulla Rajab tarjimasini:

Zamin sahfasida yotgay vodiylar,
Taqdirin insonla zamon yozajak
Va turfa taqdirning rangin lahzasin
Misralab, misralab inson yozajak.

Natijalar va muhokama (Results and Discussions). Tarjimalar natijasida Samad Vurg‘un, Imron Qosimov, Rasul Rizo, Sulaymon Rustam, Jobir Navro‘z, Anor, Nabi Haziriy, Mirza Ibrohimov, Gulhusayn Husayn o‘gli, Akram Aylisli, Aliog‘a Kurchayli singari ozar adiblarining asarlarini o‘zbek kitobxonlari o‘z ona tillarida sevib o‘qimoqdalar. Shuningdek, respublikaning ko‘zga ko‘ringan shoir va yozuvchilarining asarlari ozar tiliga tarjima qilinib kitobxonlarga taqdim qilingan.

Buxoroga 1980-yilda kelgan ozarabayjon delegatsiyasi tarkibida kinochilar, tasviriy san‘at ustalarining, kompazitorlarning, adiblarning yetuk namoyandalari bo‘lishgan. Adiblardan Anor, Ismoil Shixli, Kamola Agayeva singarilar. Kinoaktrisa D.Ahmedova, rassom A.Verdiyev, kompozitor F. Karayev, kinorejissor A.Aliyev va boshqalar viloyatda uchrashuvlar o‘tkazadilar. “Ozarbayjon davlat “GAYA” Estrada ansambli ikki uch kun davomida Buxoro mehnatkashlari huzurida o‘z san‘atini namoyish etadi.

Xulosalar (Conclusions). Kuch –do‘stlikda degan shiorga amal qilgan xalqimiz. Ikkala xalq adabiyoti va san‘ati namoyandalarining uchrashuvi respublikamiz madaniy juda katta voqea bo‘lgan. Ozarbayjon adabiyoti va san‘ati kunlari xalqlar o‘rtasida asriy do‘stlik rishtalarining naqadar mahkam bog‘lananligi yana bir karra namoyish etilgan. Shu o‘rinda aytish kerakki, sovet davrida tarjima

“UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI QO‘YISHDA FILOLOGIK TADQIQOTLARNING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI” mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami

borasida ham turli ta’qiqlar bo‘lib tarjimonlar aksariyat hollarda ittifoqdosh respublikalarning ijodkorlari asarlarini tarjima qilar edilar.

Adabiyotlar (References):

1. Axmatov A. Buxoro adabiy muhiti tarixi (XX asr) Tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Buxoro, 2022. –B.32.
2. Buxoro haqiqati, 1980-yil 6-iyun, 110 son.
3. Buxoro haqiqati, 1980-yil 7-iyun, 111 son; 1985-yil 5-may, 87 son.
4. Safarov O. Buxoro adabiy harakatchiligi tarixidan lavhalar. –Buxoro: Durdona, 2015. –B. 450.
5. Toshpo‘lat Ahmad. Buxoronoma. –Toshkent: Fan, 1997. –B.179-192.